

TAX, AUDIT & ACCOUNTANCY

NR
N° **93**

JAARGANG 20 / 20e ANNEE
NOVEMBER /
NOVEMBRE 2025
10X/JAAR / 10X/AN
ISSN: 2033-4575

- ☐ **Een betwiste minimumbelasting / Un impôt minimum contesté**
- ☐ **Rapports d'assurance limitée dans le cadre de la CSRD : enseignements issus de la première vague de publications en Belgique / Assurancerapporten met een beperkte mate van zekerheid in het kader van de CSRD: Te trekken lessen uit de eerste golf van Belgische duurzaamheidsverslagen**

SOMMAIRE

INHOUD

- 01** Opiniestuk – Een betwiste minimumbelasting
Tribune – Un impôt minimum contesté
Bart Peeters

- 08** *Rapports d'assurance limitée dans le cadre de la CSRD : enseignements
issus de la première vague de publications en Belgique*
Assurancerapporten met een beperkte mate van zekerheid in het
kader van de CSRD: te trekken lessen uit de eerste golf van Belgische
duurzaamheidsverslagen
Maxence Postaire - Grégory De Boe

TAX AUDIT & ACCOUNTANCY

Revue mensuelle du Centre d'Information du
Révisorat d'entreprises (ICCI)
Abréviation recommandée : TAA

Maandelijks tijdschrift van het Informatiecen-
trum voor het Bedrijfsrevisoraat (ICCI)
Aanbevolen afkorting: TAA

COMITE DE REDACTION REDACTIECOMITE

L. Acke
T. Carlier
M. De Wolf (Hoofdredacteur/Rédacteur en
chef)
M. Delacroix
T. Dupont
L. Guarino
F. Maillard
M. Mannekens (Co-hoofdredacteur/Rédac-
trice en chef adjointe)
B. Peeters
D. Schockaert
T. Van Caneghem
C. Van der Elst

SECRETARIAT DE REDACTION REDACTIESECRETARIAAT

ICCI
A. Cauwe
S. De Blauwe
19 Boulevard du Roi Albert II - Koning
Albert II-laan 19
1210 Bruxelles - Brussel

EDITEUR RESPONSABLE VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

L. Guarino
19 Boulevard du Roi Albert II - Koning
Albert II-laan 19
1210 Bruxelles - Brussel

**MISE EN PAGE
VORMGEVING**
die Keure/la Charte
Brugge

OPINIESTUK / TRIBUNE

LEXICON / GLOSSAIRE

IIR = de zogenaamde Income Inclusion Rule

UTPR = staat voor Undertaxed Profits Rule

GloBE = afkorting die men gebruikt voor Global anti-Base Erosion

RIR = règle d'inclusion des revenus (RIR) (« Income Inclusion Rule (IIR) »)

RBII = règle relative aux bénéfices qualifiés insuffisamment imposés (« Under Taxed Profit Rule (UTPR) »)

GloBE = abréviation utilisée pour Global anti-Base Erosion

EEN BETWISTE MINIMUMBELASTING

Op 22 oktober werd circulaire 2025/C/68 gepubliceerd. Met niet minder dan 257 pagina's kan deze circulaire wellicht worden omschreven als de langste circulaire ooit. Het betreft de toelichting van de Belgische fiscus bij de Wet van 19 december 2023 houdende de invoering van een minimumbelasting voor multinationale ondernemingen en omvangrijke binnenlandse groepen. (Hierna W.)¹ En zelfs na deze toelichting blijven nog moeilijkheden en onduidelijkheden bestaan. Zo zouden bijvoorbeeld binnenkort² aangiften inzake eventuele bijheffing moeten worden ingediend, maar werden door de Belgische administratie enkel nog maar "*ter informatie*" voorlopige

UN IMPÔT MINIMUM CONTESTÉ

Le 22 octobre 2025, la circulaire 2025/C/68 a été publiée. Avec pas moins de 257 pages, elle peut sans doute être décrite comme la plus longue circulaire jamais publiée. Elle constitue le commentaire de l'administration fiscale belge relatif à la loi du 19 décembre 2023 concernant l'introduction d'un impôt minimum pour les groupes d'entreprises multinationales et les groupes nationaux de grande envergure (ci-après « la Loi »)¹. Toutefois, des difficultés et des zones d'ombre subsistent. Ainsi, des déclarations en matière d'un éventuel impôt complémentaire devraient prochainement² être déposées, mais l'administration belge n'a, à ce jour, communiqué qu'à titre informatif

1 BS 28 december 2023. De wet werd vervolgens aangepast door de artikelen 29 t/m 46 wet houdende diverse bepalingen, BS 29 mei 2024.

2 De aangifte inzake de binnenlandse bijheffing moet, voor het eerst in 2025, ten laatste worden ingediend op de laatste dag van de 11de maand na het afsluiten van het verslagjaar. Voor aangiften inzake IIR en UTPR geldt de laatste dag van de 15de maand volgend op het afsluiten van het verslagjaar. (cf. Artt. 52 en 57 Omzettingwet).

1 MB, 28 décembre 2023. La loi a ensuite été modifiée par les articles 29 à 46 de la loi portant des dispositions fiscales diverses, MB, 29 mai 2024.

2 La déclaration en matière d'impôt national complémentaire doit, pour la première fois en 2025, être introduite au plus tard le dernier jour du onzième mois suivant la clôture de l'année fiscale. Pour les déclarations en matière d'impôt complémentaire en vertu de la RIR et de la RBII, la date limite est le dernier jour du quinzième mois suivant la clôture de l'année fiscale. (cf. art. 52 et 57 de la loi de transposition).

ontwerpen van deze formulieren gedeeld.³ Dat niet enkel België met het administratief kader worstelt, blijkt onder meer uit een initiatief vanwege de Europese Commissie, inzake een zogenaamd Technical Support Instrument-project. Aldus worden 14 EU-lidstaten⁴ ondersteund om de Richtlijn inzake minimumbelasting⁵ te implementeren.

De Belgische wetgeving is niet alleen vanuit praktisch oogpunt gecompliceerd, ze werd ook juridisch al zwaar op de korrel genomen. Zo werd de UTPR-bijheffing, geïmplementeerd in artikelen 35 en 36 W., met een vernietigingsberoep aangevochten voor het Grondwettelijk Hof. Dit Hof velde nog geen definitieve uitspraak, maar besloot in een arrest van 17 juli 2025 het Europese Hof van Justitie te ondervragen over de bestaanbaarheid van deze heffingsregels, zoals opgenomen in deze richtlijn inzake minimumbelasting, met de artikelen 15, 16, 17, 20 en 21 van het Handvest van de Grondrechten van de EU, met de artikelen 49 en 56 VWEU, met het beginsel van rechtszekerheid en met het beginsel van fiscale territorialiteit.⁶

Een politieke aanval, ten slotte, werd ingezet vanuit de VS. Aldus verklaarde president Trump in een memorandum van 20 januari 2025 dat de Amerikaanse belastingadministratie niet gebonden zou zijn door eerdere toezeggingen van de Amerikaanse administratie onder zijn voorganger. Bovendien zou de Amerikaanse administratie *“investigate whether any foreign countries are not in compliance with any tax treaty with the United States or have any tax rules*

des projets provisoires de ces formulaires.³ Le fait que la Belgique ne soit pas la seule à rencontrer des difficultés avec le cadre administratif ressort notamment d’une initiative de la Commission européenne concernant un projet dit « Instrument d’appui technique ». Ainsi, 14 États membres de l’UE⁴ bénéficient d’un accompagnement pour mettre en œuvre la directive relative à l’impôt minimum⁵.

La législation belge n’est pas seulement compliquée sur le plan pratique, elle a également été fortement critiquée sur le plan juridique. Ainsi, l’impôt complémentaire en vertu de la RBII, mis en œuvre aux articles 35 et 36 de la Loi, a fait l’objet d’un recours en annulation devant la Cour constitutionnelle. Cette dernière n’a pas encore statué définitivement, mais a décidé, dans un arrêt du 17 juillet 2025, de saisir la Cour de justice de l’Union européenne afin de l’interroger sur la compatibilité de ces règles d’imposition, telles qu’incluses dans cette directive relative à l’impôt minimum, avec les articles 15, 16, 17, 20 et 21 de la Charte des droits fondamentaux de l’UE, avec les articles 49 et 56 du TFUE, ainsi qu’avec le principe de la sécurité juridique et avec le principe de la territorialité fiscale.⁶

Enfin, une attaque politique a été lancée depuis les États-Unis. Ainsi, le président Trump a déclaré dans un mémorandum daté du 20 janvier 2025 que l’administration fiscale américaine ne serait pas liée par les engagements pris précédemment par l’administration américaine sous son prédécesseur. En outre, l’administration américaine devrait *« investigate whether any foreign countries are not in compliance with any tax treaty with the United States or have*

3 Deze kunnen worden gevonden op <https://financien.belgium.be/nl/E-services/pillar-2>.

4 Oostenrijk, België, Kroatië, Cyprus, Tsjechië, Finland, Frankrijk, Duitsland, Griekenland, Ierland, Polen, Roemenië, Slovenië en Zweden.

5 Richtlijn (EU) 2022/2523 van de Raad van 14 december 2022 tot waarborging van een mondiaal minimumniveau van belastingheffing voor groepen van multinationale ondernemingen en omvangrijke binnenlandse groepen in de Unie, *Pb L* 328 van 22 december 2022.

6 Grondwettelijk Hof 17 juli 2025, nr. 104/2025, rolnummer 8267, www.const-court.be.

3 Ceux-ci peuvent être consultés sur : <https://finances.belgium.be/fr/E-services/pillar-2>.

4 Il s’agit des pays suivants : Autriche, Belgique, Croatie, Chypre, République tchèque, Finlande, France, Allemagne, Grèce, Irlande, Pologne, Roumanie, Slované et Suède.

5 Directive (UE) 2022/2523 du Conseil du 14 décembre 2022 visant à assurer un niveau minimum d’imposition mondial pour les groupes d’entreprises multinationales et les groupes nationaux de grande envergure dans l’Union, *J.O.*, L 328 du 22 décembre 2022.

6 Cour constitutionnelle, 17 juillet 2025, n° 104/2025, numéro du rôle 8267, www.const-court.be.

*in place, or are likely to put tax rules in place, that are extraterritorial or disproportionately affect American companies, and develop and present to the President, through the Assistant to the President for Economic Policy, a list of options for protective measures or other actions that the United States should adopt or take in response to such non-compliance or tax rules”.*⁷ Dit was de aanleiding voor het sluiten van een zogenaamde ‘side-by-side’-solution, een door de G7 gepubliceerd algemeen standpunt dat Amerikaanse groepen niet zullen worden geïmpacteerd door deze wereldwijde minimumbelasting. Iedereen gelijk voor de wet?

Een onvermijdelijk complex kader

Het initiële uitgangspunt klinkt *in abstracto* redelijk: in het kader van de strijd tegen agressieve belastingontwijking door grote ondernemingen garanderen dat inkomsten niet ontkomen aan een minimale belastingheffing, wanneer deze in de reguliere economie van meewerkende staten terecht komen, met een uitzondering voor de (gedeeltelijke) erkenning van de nationale soevereiniteit van elke staat om de op het eigen grondgebied daadwerkelijk verwezenlijkte inkomsten te belasten tegen het zelf gekozen nationale belastingtarief.

Het vaststellen van een algemeen aanvaarde maatstaf vereist dan een algemeen akkoord over een uniforme belastinggrondslag waartegen de minimale belasting kan worden berekend. Alle behaalde inkomsten moeten vervolgens steeds ergens worden gelokaliseerd. Voor inkomsten zonder duidelijk materieel aanknopingspunt met een bepaalde staat geldt dan gebruikelijk een personeel aanknopingspunt om te bepalen aan welke staat de taxatiebevoegdheid toekomt.

Het risico dat een bepaalde staat waaraan inkomsten worden toegerekend niet meewerkt,

*any tax rules in place, or are likely to put tax rules in place, that are extraterritorial or disproportionately affect American companies, and develop and present to the President, through the Assistant to the President for Economic Policy, a list of options for protective measures or other actions that the United States should adopt or take in response to such non-compliance or tax rules ».*⁷ Cela a conduit à la conclusion d’une solution dite « *side-by-side* », une position commune publiée par le G7 selon laquelle les groupes américains ne seront pas affectés par cet impôt minimum mondial. Tous égaux devant la loi ?

Un cadre inévitablement complexe

Le principe initial semble, en théorie, raisonnable : dans le cadre de la lutte contre l’évasion fiscale agressive des grandes entreprises, il s’agit de garantir que les revenus ne puissent échapper à une imposition minimale lorsqu’ils sont générés dans l’économie régulière des États coopérants, tout en prévoyant une exception permettant la reconnaissance (partielle) de la souveraineté nationale de chaque État afin d’imposer les revenus effectivement générés sur son propre territoire au taux d’imposition national de son choix.

La détermination d’un critère généralement accepté suppose dès lors un accord global sur une base d’imposition uniforme servant de référence pour le calcul de l’impôt minimum. L’ensemble des revenus réalisés doit ensuite être localisé de manière systématique. Pour les revenus sans un facteur de rattachement objectif évident avec un État donné, il est d’usage de recourir à un facteur de rattachement subjectif pour déterminer à quel État revient la compétence fiscale.

Le risque qu’un État donné auquel des revenus sont attribués refuse de coopérer peut ensuite

⁷ “The Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) Global Tax Deal (Global Tax Deal)”, <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/2025/01/the-organization-for-economic-co-operation-and-development-oecd-global-tax-deal-global-tax-deal/>.

⁷ “The Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) Global Tax Deal (Global Tax Deal)”, <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/2025/01/the-organization-for-economic-co-operation-and-development-oecd-global-tax-deal-global-tax-deal/>.

kan vervolgens worden opgevangen door andere staten bijkomend inkomsten te laten belasten. De multinationale onderneming zal derhalve niet op het grondgebied van meewerkende staten actief kunnen zijn zonder voor al haar (niet uitdrukkelijk in een specifieke staat behaalde) inkomsten uiteindelijk minstens deze minimale belastingstandaard te moeten dragen.

Heiligt het doel alle middelen?

De vraag rijst evenwel of alle algemene basisbeginselen uit het fiscaal recht zonder meer kunnen worden genegeerd, zich beroepend op deze doelstelling.

Een vraag waarover al veel inkt is gevloeid betreft het juridisch statuut van het OESO-Modelverdrag met bijhorende commentaar. Het juridisch statuut als 'louter inspirerend model' staat immers haaks op de feitelijke praktijk en het belang dat aan deze documenten wordt gehecht. Ook voor de nieuwe ontwikkelingen inzake Pillar II zijn onbetwistbaar binnen de OESO experten inzake internationale fiscaliteit met de voormelde uitgangspunten aan de slag gegaan om zich te verweren tegen internationale belastingontwijking. Was het, gegeven de moeizame invulling van het statuut van OESO-bronnen, echter wel aangewezen om in de Europese omzettingsrichtlijn voor deze minimumbelasting vervolgens de interpretatiebevoegdheid van de regels in belangrijke mate aan de OESO over te laten?

Regels opzetten die wereldwijd dienend zijn voor een berekening van vennootschapsbelasting is onvermijdelijk complex. Nationale stelsels zijn op zichzelf al complex, wat derhalve slechts verergert wanneer de belasting van grote multinationale groepen wereldwijd moet worden gecapteerd. Niettemin moet het doel er dan wel in bestaan deze complexe regelgeving zo toegankelijk mogelijk op te bouwen en te structureren.

être compensé par la faculté, pour d'autres États, d'imposer ces revenus supplémentaires. Ainsi, une entreprise multinationale ne pourra exercer ses activités sur le territoire des États coopérants sans être tenue d'appliquer, pour l'ensemble de ses revenus (non expressément réalisés dans un État spécifique), au moins ce taux minimum d'imposition.

La fin justifie-t-elle tous les moyens ?

La question se pose toutefois de savoir si l'ensemble des principes généraux fondamentaux du droit fiscal peuvent tout simplement être ignorés en invoquant cet objectif.

Une problématique ayant déjà suscité de nombreux débats concerne le statut juridique du Modèle de convention fiscale de l'OCDE et des commentaires qui l'accompagnent. En effet, le statut juridique en tant que « simple modèle inspirant » est en contradiction avec la pratique factuelle et l'importance accordée à ces documents. Il est indéniable que, dans le cadre des nouveaux développements relatifs au Pilier II, les experts de l'OCDE en matière de fiscalité internationale ont également adopté les principes susmentionnés pour lutter contre l'évasion fiscale internationale. Cependant, compte tenu de la difficulté d'interpréter le statut des sources de l'OCDE, était-il opportun de confier ensuite à l'OCDE en grande partie le pouvoir d'interprétation des règles dans la directive européenne de transposition relative à cet impôt minimum ?

Élaborer des règles qui servent à calculer l'impôt des sociétés à l'échelle mondiale est inévitablement complexe. Les systèmes nationaux sont déjà complexes en soi, ce qui ne fait que s'aggraver lorsque l'imposition des grands groupes multinationaux doit être captée à l'échelle mondiale. Néanmoins, l'objectif doit être d'élaborer et de structurer cette réglementation complexe de manière aussi accessible que possible.

Zowel de OESO, als de EU en de Belgische fiscus hebben onbetwistbaar veel inspanningen geleverd om deze wetgeving toegankelijker te maken. Aldus werden op al deze niveaus FAQ's opgesteld, bijkomende administratieve commentaren voorzien, bijzondere voorbeelden uitgewerkt, ... In België werd zelfs, los van de Dienst Voorafgaande Beslissingen, een afzonderlijke dienst voorzien voor voorafgaande vragen omtrent de toepassing van deze wet.⁸ De toegang tot al deze ondersteuning werd door de FOD Financiën gefaciliteerd middels een specifiek hiervoor ingerichte webpagina.⁹

Toch zijn ook wetgevingstechnisch, opmerkingen te formuleren inzake de toegankelijkheid van deze wetgeving. Vooreerst werd de overdaad aan ondersteunende documentatie weliswaar op 1 pagina samengebracht, maar blijft deze pagina vervolgens een evoluerend amalgaam van diverse documenten, waar een lezer nog zelf zijn weg moet in zoeken. Maar ook de structuur van de eigenlijke wettekst is soms moeilijk toegankelijk. Zo werden de GloBE-regels door de OESO in 10 hoofdstukken ingedeeld¹⁰, waarbij het laatste hoofdstuk niet minder dan 163 definities bevat voor in de wetgeving gehanteerde begrippen. Toch bevatten ook de vorige hoofdstukken nog (bijkomende) definities en is derhalve niet steeds duidelijk waar een bepaalde definitie is terug te vinden. De begrippenlijst van hoofdstuk 10 werd bovendien niet inhoudelijk, maar alfabetisch gestructureerd. Voor de Engelstalige versie kunnen begrippen derhalve vlot in deze lijst worden teruggevonden. Wanneer de tekst vervolgens, bij implementatie in de nationale wetgeving, naar andere talen moet worden vertaald, is dan evenwel geen duidelijke

L'OCDE, l'UE et l'administration fiscale belge ont incontestablement déployé de nombreux efforts pour rendre cette législation plus accessible. Ainsi, à tous ces niveaux, des FAQ ont été rédigées, des commentaires administratifs supplémentaires ont été prévus, des exemples spécifiques ont été élaborés, etc. En Belgique, outre le Service des Décisions Anticipées, un service distinct a même été mis en place pour les questions préliminaires relatives à l'application de cette loi⁸. L'accès à tout ce support a été facilité par le SPF Finances au moyen d'une page web spécialement conçue à cet effet.⁹

Il convient néanmoins de formuler également des observations légistiques concernant l'accessibilité de cette législation. Tout d'abord, l'abondante documentation d'appui a certes été regroupée sur une seule page, mais cette page reste un amalgame évolutif de divers documents, dans lequel le lecteur doit encore se repérer lui-même. Mais la structure du texte de loi proprement dit est aussi parfois difficile d'accès. Ainsi, les règles GloBE ont été réparties par l'OCDE en 10 chapitres¹⁰, dont le dernier ne contient pas moins de 163 définitions de termes utilisés dans la législation. Cependant, les chapitres précédents contiennent également des définitions (supplémentaires) et il n'est donc pas toujours évident de trouver une définition particulière. En outre, le glossaire du chapitre 10 n'a pas été structuré par thème, mais par ordre alphabétique. Pour la version anglaise, les termes peuvent donc être facilement retrouvés dans ce glossaire. Lorsqu'ensuite, lors de la mise en œuvre dans la législation nationale, le texte doit être traduit dans d'autres langues, aucune systématique ou structure clairement définie n'est toutefois disponible. L'article 3 de

8 Zie besluit van 18 januari 2024 van de Administrateur-generaal van de Algemene Administratie van de Fiscaliteit tot aanduiding van de dienst waaraan de vragen inzake de toepassing van de wet van 19 december houdende de invoering van een minimumbelasting voor multinationale ondernemingen en omvangrijke binnenlandse groepen worden gericht, BS 24 januari 2024.

9 Cf. <https://financien.belgium.be/nl/ondernemingen/internationaal/pillar-2#q4>.

10 Cf. https://www.oecd.org/en/publications/tax-challenges-arising-from-digitalisation-of-the-economy-global-anti-base-erosion-model-rules-pillar-two_782bac33-en.html.

8 Voir l'arrêté du 18 janvier 2024 de l'Administrateur général de l'Administration générale de la Fiscalité désignant le service auquel sont adressées les questions relatives à l'application de la loi du 19 décembre portant l'introduction d'un impôt minimum pour les groupes d'entreprises multinationales et les groupes nationaux de grande envergure, MB, 24 janvier 2024.

9 Cf. <https://finances.belgium.be/fr/entreprises/international/pillar-2#q4>.

10 Cf. https://www.oecd.org/fr/publications/les-defis-fiscaux-souleves-par-la-numerisation-de-l-economie-regles-globales-anti-erosion-de-la-base-d-imposition-pilier-deux_9464d0c4-fr.html.

systematiek of structuur voorhanden. Artikel 3 W., dat zelf 65 definities opneemt, sluit dan ook niet bij deze volgorde aan, maar de Belgische volgorde is evenmin steeds logisch. Tenslotte heeft de Belgische wetgever, om begrijpelijke redenen, ervoor geopteerd de Pillar II-wetgeving niet in het WIB 1992 te integreren, maar hiervoor een aparte afzonderlijke wet te voorzien. Toch is er onvermijdelijk een zekere samenhang met het WIB 1992.¹¹ De vraag rijst dan ook waarom, wanneer mogelijk, niet werd geopteerd voor in het WIB 1992 gekende termen, maar voor andere begrippen zoals bijvoorbeeld 'verslagjaar' of 'reorganisatie'.¹²

Een van de belangrijkste bezwaren ten slotte, betreft het Belgisch legaliteitsbeginsel, zoals opgenomen in artikel 170 Gw. Niet alleen wordt de interpretatie van de wettekst inzake de minimumbelasting in sterke mate aan de OESO overgelaten, op sommige vlakken is de regeling simpelweg onvolledig. De concrete uitwerking is dan slechts mogelijk op basis van verder door de OESO ontwikkelde commentaren. Zo voorziet bijvoorbeeld artikel 23 W. dat een "*op substance gebaseerde inkomensuitzondering*" onttrokken wordt van de aan bijheffing onderworpen inkomsten. De hiervoor in aanmerking komende inkomsten worden berekend op basis van enerzijds loonkosten en anderzijds op het grondgebied aanwezige materiële vaste activa. Inzake loonkosten leert artikel 3, 56° W. dat zowel voltijdse, als deeltijdse werknemers in aanmerking komen, evenals zelfstandige contractanten die deelnemen aan de reguliere bedrijfsactiviteiten en onder leiding en controle staan van de groep. Het is evenwel slechts uit de OESO commentaar dat kan worden geleerd dat voor deeltijdse werknemers het volledige loon in aanmerking komt, wanneer deze meer dan 50 % van hun arbeidstijd op het grondgebied actief zijn, en anders, enkel de loonkost voor de op het

la Loi, qui comporte lui-même 65 définitions, ne suit donc pas cet ordre alphabétique, mais la logique adoptée en Belgique n'est pas toujours cohérente non plus. Enfin, pour des raisons compréhensibles, le législateur belge a choisi de ne pas intégrer la législation relative au Pilier II dans le CIR 1992, mais de prévoir une loi distincte à cet effet. Néanmoins, il y a inévitablement une certaine corrélation avec le CIR 1992¹¹. La question se pose donc de savoir pourquoi, dans la mesure du possible, le choix ne s'est pas porté sur des termes utilisés dans le CIR 1992, mais sur d'autres concepts tels que « année fiscale » ou « réorganisation ».¹²

Enfin, l'une des principales objections concerne le principe de légalité belge, tel qu'énoncé à l'article 170 de la Constitution belge. Non seulement l'interprétation du texte de loi relatif à l'impôt minimum est largement laissée à l'OCDE, mais dans certains domaines, le régime est tout simplement incomplet. La mise en œuvre concrète n'est alors possible que sur la base de commentaires ultérieurement développés par l'OCDE. Par exemple, l'article 23 de la Loi prévoit que le montant de l'« *exclusion de bénéfices liée à la substance* » doit être soustrait des revenus soumis à l'impôt complémentaire. Les revenus éligibles à cet égard sont calculés sur la base, d'une part, des coûts salariaux et, d'autre part, des immobilisations corporelles situées sur le territoire. En ce qui concerne les coûts salariaux, l'article 3, 56° de la Loi précise que tant les employés à temps plein qu'à temps partiel sont éligibles, ainsi que les sous-traitants indépendants participant aux activités opérationnelles ordinaires et se trouvant sous l'autorité et le contrôle du groupe. Cependant, seul le commentaire de l'OCDE permet de comprendre que, pour les employés à temps partiel, le salaire complet est pris en compte lorsqu'ils exercent plus de 50 % de leur temps de travail sur le territoire, et sinon, seuls les

11 Aldus bepalen artt. 47 en 48 van deze Wet dat Titel VII WIB 1992 van toepassing is en wordt voor onderzoeks- en aanslagtermijnen in het bijzonder verwezen naar artt. 333 en 354 WIB 1992.

12 Art. 3, 7° en 60° W.

11 Ainsi, les articles 47 et 48 de cette Loi stipulent que le Titre VII du CIR 1992 est applicable et, en ce qui concerne les délais d'investigation et d'imposition, il est fait référence, en particulier, aux articles 333 et 354 du CIR 1992.

12 Art. 3, 7° et 60° de la Loi.

grondgebied verrichte werkzaamheden.¹³ De bezoldiging aan zelfstandige contractanten zou enkel in rekening kunnen worden genomen, wanneer deze als natuurlijk persoon deelnemen en niet wanneer wordt gewerkt vanuit een onafhankelijke vennootschap.¹⁴

Naast de vraag naar de verantwoording van dit onderscheid rijst ook de meer fundamentele vraag of deze uitsluiting aldus louter op grond van een OESO-commentaar kan worden opgelegd.

Besluit

Als lidstaat van de EU was België, krachtens artikel 56 richtlijn 2022/2523, verplicht de Europese wetgeving inzake Pillar II uiterlijk op 31 december 2023 in nationale wetgeving om te zetten.

De politieke ontwikkelingen sinds het aannemen van deze richtlijn tonen evenwel aan dat deze wetgeving niet zozeer door juridische, maar eerder door morele en economische motieven wordt gestuurd. In belangrijke mate lijkt België dit vooral te moeten ondergaan. Dit nuanceert in zekere mate de hiervoor geformuleerde kritiek, zonder evenwel deze bezwaren geheel weg te nemen. De implementatie van een wereldwijde minimumbelasting staat nog voor grote uitdagingen.

Bart PEETERS
Prof. UGent, ULG en UAntwerpen

coûts salariaux correspondant aux opérations réalisées sur le territoire sont pris en compte.¹³ La rémunération des sous-traitants indépendants ne pourrait être prise en compte que lorsqu'ils participent en tant que personnes physiques et non lorsqu'ils exercent leur activité par l'intermédiaire d'une société indépendante.¹⁴ Outre la question de la justification de cette distinction, se pose également la question plus fondamentale de savoir si cette exclusion peut être imposée sur la seule base d'un commentaire de l'OCDE.

Conclusion

En tant qu'État membre de l'UE, la Belgique était tenue, en vertu de l'article 56 de la directive (UE) 2022/2523, de transposer la législation européenne relative au Pilier II dans son droit national au plus tard le 31 décembre 2023.

Les évolutions politiques depuis l'adoption de cette directive montrent toutefois que cette législation est motivée non pas tant par des considérations juridiques que par des considérations d'ordre moral et économique. Dans une mesure significative, la Belgique paraît devoir principalement s'y conformer. Cela nuance quelque peu les critiques formulées ci-dessus, sans pour autant lever complètement les objections soulevées. La mise en œuvre d'un impôt minimum mondial est encore confrontée à des défis majeurs.

Bart PEETERS
Prof. UGent, ULG et UAntwerpen

¹³ § 29.1 GloBE-Commentaar bij hoofdstuk 5.

¹⁴ § 32 GloBE-Commentaar bij hoofdstuk 5.

¹³ §29.1 Commentaire GLoBE sur le chapitre 5.

¹⁴ §32 Commentaire GLoBE sur le chapitre 5.

RAPPORTS D'ASSURANCE LIMITÉE DANS LE CADRE DE LA CSRD : ENSEIGNEMENTS ISSUS DE LA PREMIÈRE VAGUE DE PUBLICATIONS EN BELGIQUE

ASSURANCERAPPORTEN MET EEN BEPERKTE MATE VAN ZEKERHEID IN HET KADER VAN DE CSRD: TE TREKKEN LESSEN UIT DE EERSTE GOLF VAN BELGISCHE DUURZAAMHEIDSVERSLAGEN

GRÉGORY DE BOE

Doctorant au Louvain Research Institute in Management and Organizations (UCLouvain)

Doctoraatsstudent aan het Louvain Research Institute in Management and Organizations (UCLouvain)

MAXENCE POSTAIRE

Professeur au Louvain Research Institute in Management and Organizations et à la Louvain School of Management (UCLouvain)

Hoogleraar aan het Louvain Research Institute in Management and Organizations et aan de Louvain School of Management (UCLouvain)

La première vague de publications sous la directive CSRD marque une étape clé pour la transparence ESG en Europe. Transposée en droit belge en décembre 2024, la directive impose à certaines entreprises — notamment les entités d'intérêt public — de publier dès 2025 un rapport de durabilité conforme aux normes ESRS, accompagné pour la première fois d'une mission d'assurance limitée. Cette étude qualitative, fondée sur l'analyse de 53 rapports d'assurance, examine la manière dont les réviseurs se sont approprié cet exercice inédit. Les résultats mettent en évidence une forte standardisation des rapports, avec une majorité de conclusions sans réserve, deux conclusions avec réserve et une seule conclusion défavorable. Les principales différences résident dans le niveau de détail fourni sur les procédures mises en œuvre, qui varie selon les cabinets. Si la conformité au projet de norme belge est globalement assurée, la personnalisation des rapports et la transparence sur les travaux effectivement réalisés apparaissent encore peu développées. Ces constats posent la question de l'équilibre entre harmonisation et personnalisation des rapports.

De eerste golf van CSRD-rapporteringen markeert een belangrijke stap voor ESG-transparantie in Europa. De richtlijn werd in december 2024 in Belgisch recht omgezet en verplicht bepaalde ondernemingen – meer bepaald organisaties van openbaar belang – om vanaf 2025 een duurzaamheidsverslag te publiceren dat voldoet aan de ESRS, voor het eerst gepaard gaand met een assuranceopdracht met een beperkte mate van zekerheid. Deze kwalitatieve studie, gebaseerd op de analyse van 53 assurance-rapporten, onderzoekt hoe de bedrijfsrevisoren zich deze nieuwe rapporteringsverplichting eigen hebben gemaakt. De resultaten tonen een sterke standaardisering van de verslagen, met een meerderheid van conclusies zonder voorbehoud, twee conclusies met voorbehoud en slechts één afkeurende conclusie. De belangrijkste verschillen liggen in de mate van detaillering over de uitgevoerde werkzaamheden, die varieert per kantoor. Hoewel de naleving van het ontwerp van Belgische norm over het algemeen is gewaarborgd, blijken de aanpassing van de verslagen en de transparantie over de daadwerkelijk uitgevoerde werkzaamheden nog beperkt ontwikkeld. Deze bevindingen roepen de vraag op naar het evenwicht tussen harmonisering en aanpassing van de verslagen.

The first wave of disclosures under the CSRD marks a key milestone for ESG transparency in Europe. The directive was transposed into Belgian law in December 2024 and requires certain companies – notably public-interest entities – to publish, from 2025 onwards, a sustainability report compliant with the ESRS, accompanied for the first time by a limited assurance engagement. This qualitative study, based on the analysis of 53 assurance reports, examines how registered auditors have approached this unprecedented task. The findings highlight a high level of standardisation in the reports, with a majority of unqualified conclusions, two qualified conclusions and only one adverse conclusion. The main differences lie in the level of detail provided on the procedures performed, which varies between audit firms. While overall compliance with the Belgian draft standard is ensured, the customisation of reports and transparency regarding the actual work performed remain underdeveloped. These findings raise the question of how to strike a balance between harmonisation and customisation of the reports.

1. Contexte réglementaire et enjeux de la première vague de reporting CSRD en Belgique

La première vague de publications en matière de durabilité, requise par la directive européenne relative à la publication d'informations en matière de durabilité des entreprises¹ (*Corporate Sustainability Reporting Directive, CSRD*), marque une étape majeure dans l'évolution du cadre de transparence ESG (environnemental, social et de gouvernance) en

1. Reglementair kader en uitdagingen na de eerste jaargang van duurzaamheidsverslagen

De eerste golf van duurzaamheidsrapporteringen, vereist door de Europese richtlijn met betrekking tot duurzaamheidsrapportering door ondernemingen¹ (*Corporate Sustainability Reporting Directive, CSRD*), vormt een belangrijke mijlpaal in de evolutie van het ESG-transparantiekader (ecologisch, sociaal en governance) in Europa. De CSRD, die in 2022

¹ <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2464/oj/eng>.

¹ <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2464/oj/eng>.

Europe. Adoptée en 2022 et transposée en droit belge le 2 décembre 2024², la CSRD impose à certaines entreprises de fournir, selon des normes précises, une information structurée, complète et vérifiable sur leurs performances en matière de durabilité. L'un de ses piliers est l'approche dite de double matérialité, qui oblige les entreprises à rendre compte à la fois de l'impact de leurs activités sur les facteurs ESG, et de l'incidence de ces facteurs sur leur développement et leur performance financière.

Bien qu'un processus de simplification soit actuellement à l'étude au niveau européen, une première catégorie d'entreprises — les entités d'intérêt public précédemment soumises à la NFRD³ — ont été tenues de publier, dès cette année, un premier rapport de durabilité conforme à la CSRD. Cette publication s'est accompagnée, pour la première fois, d'une mission d'assurance, dans un contexte toutefois assoupli par les initiatives réglementaires récentes, telles que le mécanisme dit «stop the clock»⁴ et le projet Omnibus⁵, qui ont suspendu ou reporté certaines échéances pour les vagues suivantes de reporting.

L'assurance des premiers rapports a pris la forme d'une mission d'assurance limitée, reposant sur la norme ISAE 3000 révisée⁶, en l'absence d'un cadre normatif européen spécifique à ce jour. Dans ce type de mission, le réviseur ou la réviseuse d'entreprises⁷ exprime une conclusion négative, c'est-à-dire qu'elle n'a relevé aucun

verder aangenomen en op 2 december 2024² in Belgisch recht werd omgezet, verplicht bepaalde ondernemingen om volgens nauwkeurige normen, gestructureerde, volledige en verifieerbare informatie te verstrekken over hun duurzaamheidsprestaties. Eén van de pijlers hiervan is de zogenaamde dubbele materialiteits-benadering, die ondernemingen verplicht om te rapporteren zowel over de impact van hun activiteiten op ESG-factoren, als over de invloed van deze factoren op hun ontwikkeling en financiële prestaties.

Hoewel er momenteel een vereenvoudigingsproces op Europees niveau wordt onderzocht, werd een eerste categorie ondernemingen — de organisaties van openbaar belang die eerder onder de NFRD³ vielen — verplicht om vanaf dit jaar een eerste duurzaamheidsverslag te publiceren in overeenstemming met de CSRD. Deze openbaarmaking ging voor het eerst gepaard met een assuranceopdracht, zij het in een versoepelde context dankzij recente regelgevende initiatieven, zoals het zogenaamde “stop the clock”-mechanisme⁴ en het Omnibus-voorstel⁵, die bepaalde deadlines voor de volgende rapporteringsgolven hebben opgeschort of uitgesteld.

De assurance van de eerste verslagen nam de vorm aan van een assuranceopdracht met een beperkte mate van zekerheid, gebaseerd op ISAE 3000 (herzien)⁶, bij gebrek aan een specifiek Europees normatief kader tot op heden. Bij een dergelijke opdracht brengt de (vrouwelijke) bedrijfsrevisor⁷ een afkeurende

² <https://refli.be/fr/lex/2024011683>.

³ <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/95/oj/eng>.

⁴ <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2025/794/oj/eng>.

⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/HIS/?uri=celex:52025PC0081>.

⁶ https://www.ibr-ire.be/docs/default-source/fr/documents/reglementation-et-publications/normes-et-recommandations/normes/isae-3000-revisee-fr-ca-isqm-hb2022-def.pdf?sfvrsn=a69425da_3.

⁷ Dans un souci de visibilité et de représentation des femmes dans la profession de réviseur d'entreprises, le féminin est utilisé dans la suite de cet article. Ce choix rédactionnel inclut bien entendu toutes les personnes exerçant cette fonction, indépendamment de leur genre.

² https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/article.pl?language=nl&lg_txt=n&type=&sort=&numac_search=&cn_sea_rch=2024120207&caller=eli&view_numac=2024120207fr

³ <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/95/oj/eng>.

⁴ <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2025/794/oj/eng>.

⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/HIS/?uri=celex:52025PC0081>.

⁶ https://www.ibr-ire.be/docs/default-source/nl/documents/regelgeving-en-publicaties/rechtsleer/normen-en-aanbevelingen/normen/isae-3000-herzien-nl-ca-isqm-hb2022-def.pdf?sfvrsn=9725da_3.

⁷ Met het oog op zichtbaarheid en vertegenwoordiging van vrouwen in het beroep van bedrijfsrevisor wordt in de Franse versie van dit artikel de vrouwelijke vorm gehanteerd. Deze

élément lui permettant de conclure que l'information communiquée contient des anomalies significatives. Le niveau d'assurance est donc plus restreint que dans une mission d'assurance raisonnable, qui impliquerait des procédures plus étendues, incluant notamment l'évaluation des contrôles internes et des tests de substance plus approfondis. Les rapports sont examinés sur la base des normes européennes d'information en matière de durabilité (ESRS)⁸, qui constituent le socle normatif du contenu à attester et structurent l'ensemble du processus de reporting.

Initialement, la CSRD envisageait une montée en puissance progressive vers une assurance raisonnable d'ici 2028. Toutefois, cette perspective a été suspendue dans le cadre des ajustements réglementaires européens en cours.

C'est dans ce contexte de transformation réglementaire, et avant l'approbation par le Ministre belge de l'Économie d'une norme professionnelle spécifique encadrant les missions d'assurance sur l'information de durabilité⁹, que s'inscrit la présente étude. Elle vise à analyser la manière dont les réviseurs d'entreprises ont appréhendé cette première vague de rapports CSRD en Belgique. À cette fin, nous avons examiné cinquante-trois rapports d'assurance émis par les réviseurs d'entreprises, afin d'en dégager les principales tendances, les observations récurrentes, ainsi que les enseignements à tirer de cette première expérience. Ce travail entend ainsi contribuer à la réflexion en cours sur le rôle de l'audit dans l'émergence d'un modèle de gouvernance plus durable et transparent.

concluse tot uitdrukking, wat betekent dat hij (zij) geen aangelegenheden heeft vastgesteld op basis waarvan hij (zij) kan concluderen dat de verstrekte informatie afwijkingen van materieel belang bevat. De mate van zekerheid is dus beperkter dan bij een assuranceopdracht met een redelijke mate van zekerheid, die meer uitgebreide werkzaamheden zou omvatten, waaronder met name de beoordeling van de interne beheersingsmaatregelen en grondigere gegevensgerichte toetsingen. De rapporten worden beoordeeld op basis van de Europese standaarden voor duurzaamheidsrapportering (ESRS)⁸, die de normatieve basis voor de te attesteren inhoud vormen en het hele verslaggevingsproces structureren.

Aanvankelijk voorzag de CSRD in een geleidelijke overgang naar een redelijke mate van zekerheid tegen 2028. Deze vooruitzichten werden echter opgeschort in het kader van de lopende Europese regelgevende aanpassingen.

Het is in deze context van regelgevings-transformatie, en vóór de goedkeuring door de Belgische minister van Economie van een Specifieke beroepsnorm voor opdrachten van assurance van duurzaamheidsinformatie⁹, dat deze studie is uitgevoerd. Deze studie heeft tot doel te analyseren hoe bedrijfsrevisoren deze eerste golf van CSRD-rapporten in België hebben benaderd. Daartoe hebben wij drieënvijftig assurancerapporten van bedrijfsrevisoren onderzocht om de belangrijkste trends, terugkerende waarnemingen en lessen die uit deze eerste ervaring kunnen worden getrokken, te identificeren. Dit werk wil zo bijdragen aan de lopende reflectie over de rol van auditing bij de opkomst van een duurzamer en transparanter bestuursmodel.

8 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32023R2772>.

9 [Projet de Norme d'exercice professionnel spécifique relative aux missions d'assurance de l'information en matière de durabilité.](#)

redactionele keuze heeft uiteraard betrekking op alle personen die deze functie uitoefenen, ongeacht hun gender.

8 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32023R2772>.

9 [Ontwerp Specifieke beroepsnorm voor opdrachten van assurance van duurzaamheidsinformatie.](#)

2. Méthodologie

La présente étude repose sur l'analyse de rapports de durabilité publiés en 2025, relatifs à l'exercice 2024, par des entreprises soumises pour la première fois à une mission d'assurance limitée en application de la directive CSRD. À partir de la liste des entités concernées diffusée par l'Autorité des services et marchés financiers (FSMA), cinquante-quatre entreprises ont été identifiées comme ayant une obligation de publication (voir Tableau 1).¹⁰

2. Methodologie

Deze studie is gebaseerd op de analyse van duurzaamheidsverslagen die in 2025 zijn gepubliceerd over het boekjaar 2024 door ondernemingen die voor het eerst onderworpen zijn aan een assurance-opdracht met een beperkte mate van zekerheid in toepassing van de CSRD. Uit de lijst van betrokken organisaties die door de Autoriteit voor Financiële Diensten en Markten (FSMA) is verspreid, zijn vierenvijftig ondernemingen met een rapporteringsverplichting geïdentificeerd (zie Tabel 1).¹⁰

¹⁰ Sociétés cotées devant établir un rapport de durabilité en vertu de la directive CSRD en 2025 (exercice 2024) | FSMA.

¹⁰ Genoteerde vennootschappen die in 2025 een duurzaamheidsverslag moeten publiceren conform de CSRD (over het boekjaar 2024) | FSMA.

Entreprise / Onderneming 1	AB INBEV	Entreprise / Onderneming 19	ELIA GROUP	Entreprise / Onderneming 37	ORANGE BELGIUM
Entreprise / Onderneming 2	AGEAS	Entreprise / Onderneming 20	EVS BROADCAST	Entreprise / Onderneming 38	PROXIMUS
Entreprise / Onderneming 3	AGFA GEVAERT	Entreprise / Onderneming 21	EXMAR	Entreprise / Onderneming 39	RECTICEL
Entreprise / Onderneming 4	AVH	Entreprise / Onderneming 22	FAGRON	Entreprise / Onderneming 40	ROULARTA MEDIA GROUP
Entreprise / Onderneming 5	AZELIS GROUP	Entreprise / Onderneming 23	FLORIDIENNE	Entreprise / Onderneming 41	SHURGARD SELF STORAGE
Entreprise / Onderneming 6	BANQUP GROUP	Entreprise / Onderneming 24	FLUVIUS SYSTEM OPERATOR	Entreprise / Onderneming 42	SIPEF
Entreprise / Onderneming 7	BARCO	Entreprise / Onderneming 25	FLUXYS BELGIUM	Entreprise / Onderneming 43	SOLVAY
Entreprise / Onderneming 8	BEKAERT	Entreprise / Onderneming 26	GALAPAGOS	Entreprise / Onderneming 44	SPADEL
Entreprise / Onderneming 9	BELYSSE GROUP	Entreprise / Onderneming 27	GBL	Entreprise / Onderneming 45	SYENSQO
Entreprise / Onderneming 10	BPOST	Entreprise / Onderneming 28	GREENYARD	Entreprise / Onderneming 46	TESSENDERLO GROUP
Entreprise / Onderneming 11	CENERGY HOLDINGS	Entreprise / Onderneming 29	IBA	Entreprise / Onderneming 47	TITAN
Entreprise / Onderneming 12	CFE	Entreprise / Onderneming 30	JENSEN GROUP	Entreprise / Onderneming 48	UCB
Entreprise / Onderneming 13	CIE DU BOIS SAUVAGE	Entreprise / Onderneming 31	KBC GROUP	Entreprise / Onderneming 49	UMICORE
Entreprise / Onderneming 14	COLRUYT	Entreprise / Onderneming 32	KINEPOLIS GROUP	Entreprise / Onderneming 50	VAN DE VELDE
Entreprise / Onderneming 15	D'IETEREN GROUP	Entreprise / Onderneming 33	LOTUS BAKERIES	Entreprise / Onderneming 51	VANDEMOORTELE
Entreprise / Onderneming 16	DECEUNINCK	Entreprise / Onderneming 34	MELEXIS	Entreprise / Onderneming 52	VIOHALCO
Entreprise / Onderneming 17	DEME	Entreprise / Onderneming 35	MIKO	Entreprise / Onderneming 53	WHAT'S COOKING GROUP
Entreprise / Onderneming 18	ECONOCOM GROUP	Entreprise / Onderneming 36	ONTEX GROUP	Entreprise / Onderneming 54	X FAB SILICON FOUNDRIES

Tableau 1 : Liste des entreprises devant établir un rapport de durabilité (FSMA)

Tabel 1: Lijst van ondernemingen die een duurzaamheidsverslag moeten publiceren (FSMA)

Dans chacun des rapports de durabilité identifiés, nous avons extrait les *assurance reports* ou rapports de la commissaire¹¹ (RC), rédigés par le ou la réviseur responsable de la mission. Ces documents, d'une longueur généralement inférieure à six pages, selon la mise en page adoptée par chaque entreprise, présentent une structuration largement harmonisée. La structure de ces RC s'inspire de celle proposée dans le projet de norme professionnelle spécifique établi par l'Institut des Réviseurs d'Entreprises (IRE), en attente d'approbation par le Ministre de l'Économie¹². Nous avons pu analyser cinquante-trois RC sur les cinquante-quatre identifiés. Malgré nos recherches et nos relances auprès de l'entreprise EVS Broadcast, nous n'avons pas réussi à obtenir leur RC.

De manière générale, chaque RC comporte les sections suivantes :

- **Introduction** : présentation du mandat, caractère d'assurance limitée, identification du ou de la réviseur, périmètre organisationnel couvert et durée de la mission d'assurance.
- **Conclusion d'assurance limitée** : formulation de la conclusion exprimée par le ou la réviseur.
- **Fondement de la conclusion** : éléments justifiant la conclusion émise.
- **Observations** : éléments d'observation ne remettant pas en cause l'opinion du ou de la réviseur, mais nécessitant d'attirer l'attention du lecteur.

In elk van de geïdentificeerde duurzaamheidsverslagen hebben wij de assurancerapporten of verslagen van de commissaris¹¹ (VC's), zoals opgesteld door de opdrachtverantwoordelijke bedrijfsrevisor, geëxtraheerd. Deze documenten, die doorgaans minder dan zes pagina's tellen – afhankelijk van de door elke onderneming gehanteerde lay-out – vertonen een grotendeels geharmoniseerde structuur. De opbouw van deze VC's is geïnspireerd op die welke wordt voorgesteld in het ontwerp Specifieke beroepsnorm opgesteld door het Instituut van de Bedrijfsrevisoren (IBR), dat nog ter goedkeuring voorligt bij de minister van Economie¹². Wij hebben drieënvijftig van de vierënvijftig geïdentificeerde VC's kunnen analyseren. Ondanks onze opzoekingen en herhaalde verzoeken aan de onderneming EVS Broadcast, zijn wij er niet in geslaagd hun VC te verkrijgen.

In het algemeen bevat elk VC de volgende secties:

- **Inleiding**: presentatie van het mandaat, beperkte mate van zekerheid van de assuranceopdracht, identificatie van de bedrijfsrevisor, het organisatorische toepassingsgebied en de duur van de assuranceopdracht.
- **Conclusie met een beperkte mate van zekerheid**: formulering van de door de bedrijfsrevisor tot uitdrukking gebrachte conclusie.
- **Basis voor de conclusie**: assurance-informatie die de gevormde conclusie rechtvaardigt.
- **Benadrukking van bepaalde aangelegenheden**: aangelegenheden die het oordeel van de bedrijfsrevisor niet ter discussie stellen, maar waarop de aandacht van de lezer moet worden gevestigd.

11 En tout, sept cabinets ont réalisé la rédaction de ces rapports : BDO, Callens Vandelanotte, Deloitte, EY, Forvis Mazars, KPMG, PwC.

12 Projet de Norme d'exercice professionnel spécifique relative aux missions d'assurance de l'information en matière de durabilité.

11 In totaal hebben zeven kantoren deze verslagen opgesteld: BDO, Callens Vandelanotte, Deloitte, EY, Forvis Mazars, KPMG, PwC.

12 Ontwerp Specifieke beroepsnorm voor opdrachten van assurance van duurzaamheidsinformatie.

- **Autres points** : précision sur les informations non couvertes par la mission d'assurance.
- **Responsabilités de l'organe d'administration** : précisions sur le rôle des préparateurs dans l'élaboration du rapport en matière de durabilité.
- **Limites inhérentes à l'établissement de l'information en matière de durabilité** : identification des risques de subjectivité ou d'erreur dans le processus de reporting.
- **Responsabilités du ou de la réviseur** : description des obligations et de la portée de la mission.
- **Résumé des travaux effectués** : résumé des travaux réalisés pour étayer la conclusion.
- **Déclaration d'indépendance** : attestation d'indépendance et d'absence de missions incompatibles avec la mission d'assurance limitée.
- **Signature** : validation formelle du RC par le ou la réviseur.
- **Overige aangelegenheden**: verduidelijking over informatie die niet onder de assuranceopdracht valt.
- **Verantwoordelijkheden van het bestuursorgaan**: toelichting bij de rol van de opstellers bij het opstellen van het duurzaamheidsverslag.
- **Inherente beperkingen bij het opstellen van de duurzaamheidsinformatie**: identificatie van de risico's op subjectiviteit of fouten in het verslaggevingsproces.
- **Verantwoordelijkheden van de bedrijfsrevisor**: beschrijving van de verplichtingen en de reikwijdte van de opdracht.
- **Samenvatting van de uitgevoerde werkzaamheden**: samenvatting van de werkzaamheden uitgevoerd ter onderbouwing van de conclusie.
- **Onafhankelijkheidsverklaring**: verklaring van onafhankelijkheid en afwezigheid van opdrachten die onverenigbaar zijn met de assuranceopdracht met een beperkte mate van zekerheid.
- **Handtekening**: formele validatie van het VC door de bedrijfsrevisor.

Nous avons mis en œuvre une méthode de double codage des rapports. Chaque auteur a analysé individuellement les RC figurant dans l'échantillon, en consignant de manière systématique ses observations et questionnements pour chacune des sections des cinquante-trois rapports examinés. En parallèle, une analyse comparative a été menée afin de faire ressortir les éléments récurrents ainsi que les divergences observées, notamment en ce qui concerne l'interprétation ou l'usage des options offertes par le projet de norme d'exercice professionnel spécifique relative aux missions d'assurance de l'information (consolidée) en matière de durabilité.

Une fois cette phase de codage achevée, l'ensemble des résultats a été confronté et mis en commun afin d'identifier les points les plus significatifs. Pour des raisons de clarté, les résultats sont présentés selon la structuration type des RC, telle que décrite ci-dessus.

Wij hebben een methode voor dubbele codering van de verslagen toegepast. Elke auteur heeft de VC's uit de steekproef individueel geanalyseerd en daarbij systematisch zijn opmerkingen en vragen voor elke sectie van de drieënvijftig beoordeelde verslagen genoteerd. Tegelijkertijd werd een vergelijkende analyse uitgevoerd om te wijzen op de terugkerende elementen en waargenomen afwijkingen, meer bepaald wat betreft de interpretatie of lichte van de opties die worden geboden door het ontwerp van Specifieke beroepsnorm voor opdrachten van assurance van (geconsolideerde) duurzaamheids-informatie.

Na afloop van deze coderingsfase werden alle resultaten met elkaar vergeleken en gebundeld om de meest significante aangelegenheden te identificeren. Omwille van de duidelijkheid worden de resultaten weergegeven volgens de hierboven beschreven standaardstructuur

Lorsque certains éléments sont peu ou pas abordés dans l'analyse qui suit, cela signifie que l'ensemble des rapports respectent de manière uniforme les dispositions du projet de norme de l'IRE, sans variation notable à signaler.

3. Résultats

A. Introduction

De manière générale, les RC présentent une structure d'introduction largement harmonisée, conforme au projet de norme de l'IRE. Une variation mineure subsiste dans la formulation de la dernière phrase : certains réviseurs indiquent explicitement qu'il s'agit de la première mission d'assurance réalisée dans le cadre de la CSRD, tandis que d'autres se réfèrent à la durée de l'exercice couvert par le rapport.

B. Conclusion d'assurance limitée — fondement de la conclusion — observations

Pour rappel, les missions réalisées dans le cadre de cette première vague de reporting sont des missions d'assurance limitée, conformément au cadre défini par la CSRD. Conformément à la norme ISAE 3000 (révisée), la conclusion d'une telle mission est formulée sous une forme négative, ce qui signifie que le ou la réviseur atteste ne pas avoir identifié d'anomalies significatives sur la base des travaux réalisés.

La formulation type observée dans la majorité des rapports est la suivante :

« Nous avons réalisé une mission d'assurance limitée de l'information en matière de durabilité de [la Société]. Sur la base des procédures mises en œuvre et des éléments probants obtenus, nous n'avons rien relevé qui nous porte à croire

van de VC's. Wanneer bepaalde elementen nauwelijks of niet aan bod komen in de hiernavolgende analyse, betekent dit dat alle verslagen op uniforme wijze voldoen aan de bepalingen van het ontwerp van IBR-norm, zonder noemenswaardige afwijkingen.

3. Resultaten

A. Inleiding

In het algemeen vertonen de VC's een grotendeels geharmoniseerde inleidende structuur, in overeenstemming met het ontwerp van IBR-norm. Een kleine variatie blijft bestaan in de formulering van de laatste zin: sommige bedrijfsrevisoren geven expliciet aan dat het gaat om de eerste assuranceopdracht uitgevoerd in het kader van de CSRD, terwijl anderen verwijzen naar de duur van het boekjaar waarop het verslag betrekking heeft.

B. Conclusie met een beperkte mate van zekerheid – basis voor de conclusie – benadrukking van bepaalde aangelegenheden

Ter herinnering: de opdrachten die in het kader van deze eerste rapporteringsgolf zijn uitgevoerd, zijn assuranceopdrachten met een beperkte mate van zekerheid, overeenkomstig het door de CSRD vastgestelde kader. Overeenkomstig ISAE 3000 (herzien) wordt de conclusie van een dergelijke opdracht in negatieve vorm geformuleerd, hetgeen betekent dat de bedrijfsrevisor verklaart geen afwijkingen van materieel belang te hebben geïdentificeerd op basis van de uitgevoerde werkzaamheden.

De standaardformulering die in de meeste verslagen wordt gehanteerd, is als volgt:

"Wij hebben een assuranceopdracht met een beperkte mate van zekerheid met betrekking tot de duurzaamheidsinformatie van [de Vennootschap] uitgevoerd. Op basis van de uitgevoerde werkzaamheden en de verkregen

que l'information en matière de durabilité de la Société, dans tous ses aspects significatifs :

- n'a pas été établie conformément aux exigences des articles [3: 6/3] ou [3: 32/2]¹³ du Code des sociétés et des associations, y compris la conformité avec les normes européennes applicables en matière d'information sur la durabilité (European Sustainability Reporting Standards–ESRS) ;
- ne correspond pas au processus mis en œuvre par la Société pour déterminer les informations communiquées conformément aux normes européennes ;
- ne respecte pas les obligations de l'article 8 du règlement (UE) 2020/852 (le "Règlement Taxonomie"), en ce qui concerne la publication des informations requises. »

Une variété de formulations a été constatée concernant les références précises aux normes, aux sections du rapport ou aux notes explicatives. Cela reflète les ajustements encore en cours dans la pratique rédactionnelle autour de ces nouvelles obligations.

1. Conclusions sans réserve

La majorité des rapports délivrent une conclusion sans réserve, en attestant la conformité des rapports de durabilité sans anomalie significative. Toutefois, trois rapports incluent des observations complémentaires, qui ne remettent pas en cause la conclusion d'assurance limitée, mais attirent l'attention sur certains points :

¹³ Nous insistons à nouveau sur cette distinction, car plusieurs rapports semblent utiliser ces deux articles de manière interchangeable. Or, l'article 3: 6/3 du Code des sociétés et des associations s'applique à l'information non consolidée, tandis que l'article 3:32/2 concerne l'information consolidée.

assurance-informatie is niets onder onze aandacht gekomen dat ons ertoe aanzet van mening te zijn dat de duurzaamheidsinformatie van de Vennootschap, in alle van materieel belang zijnde opzichten:

- niet is opgesteld in overeenstemming met de vereisten in artikel [3:6/3] of [3:32/2]¹³ van het Wetboek van vennootschappen en verenigingen, met inbegrip van de overeenstemming met de toepasbare Europese standaarden voor duurzaamheidsinformatie (*European Sustainability Reporting Standards – ESRS*);
- niet in overeenstemming is met het door de Vennootschap uitgevoerde proces om de op grond van de Europese standaarden openbaar gemaakte informatie vast te stellen;
- de vereisten in artikel 8 van Verordening (EU) 2020/852 (de "Taxonomieverordening") betreffende de openbaarmaking van de vereiste informatie niet naleeft."

Er is een verscheidenheid aan formuleringen vastgesteld met betrekking tot de exacte verwijzingen naar standaarden, secties van het verslag of toelichtingen. Dit weerspiegelt de aanpassingen die nog steeds worden doorgevoerd in het redactioneel werk rond deze nieuwe verplichtingen.

1. Conclusies zonder voorbehoud

De meeste verslagen geven een conclusie zonder voorbehoud, waarbij zij bevestigen dat de duurzaamheidsverslagen in overeenstemming zijn met de vereisten en geen afwijkingen van materieel belang bevatten. Drie verslagen bevatten echter aanvullende opmerkingen die de conclusie met een beperkte mate van zekerheid niet ter discussie stellen, maar wel de aandacht vestigen op bepaalde aangelegenheden:

¹³ Wij benadrukken nogmaals dit onderscheid, omdat meerdere verslagen deze twee artikelen blijkbaar door elkaar gebruiken. Artikel 3:6/3 van het Wetboek van vennootschappen en verenigingen is echter van toepassing op niet-geconsolideerde informatie, terwijl artikel 3:32/2 betrekking heeft op geconsolideerde informatie.

- Le RC de Galapagos mentionne l'impossibilité de quantifier l'impact d'une transaction (Jyseleca®) sur les émissions de GES de l'année de base (2022), tout en considérant les données comme valables et ne nécessitant pas de retraitement.
- Le RC d'Econocom Group signale l'absence de divulgation d'un ratio de rémunération exigé par l'ESRS S1 (DP97b), ainsi qu'un manque d'éléments probants sur la méthode de calcul d'un indicateur quantitatif (réparation de 1300000 appareils électroniques – ESRS E5).
- Dans le RC de GBL le ou la réviseure attire l'attention sur la structure adoptée par l'entreprise pour présenter la déclaration de durabilité (section 7.1.4), en lien avec les principes de double matérialité et d'intelligibilité, tout en précisant que la présentation respecte les exigences des ESRS.
- Het VC van Galapagos vermeldt de onmogelijkheid om de impact van een transactie (Jyseleca®) op de broeikasgasemissies van het referentiejaar (2022) te kwantificeren, terwijl de gegevens als geldig worden beschouwd en geen herwerking vereisen.
- Het VC van Econocom Group wijst op het ontbreken van de openbaarmaking van een bezoldigingsratio zoals vereist door ESRS S1 (DP97b), evenals op een gebrek aan assurance-informatie over de berekeningsmethode van een kwantitatieve indicator (herstelling van 1.300.000 elektronische apparaten – ESRS E5).
- In het VC van GBL vestigt de bedrijfsrevisor de aandacht op de structuur die de onderneming heeft gekozen voor de presentatie van de duurzaamheidsverklaring (sectie 7.1.4), in verband met de beginselen van dubbele materialiteit en begrijpelijkheid, waarbij wordt gespecificeerd dat de presentatie aan de ESRS-vereisten voldoet.

2. Conclusions avec réserve

Deux rapports contiennent une conclusion avec réserve, motivée par des manquements partiels jugés significatifs :

- Dans le cas de Bpost, une filiale récemment acquise (Staci Group) n'était pas en mesure de fournir certaines données, entraînant un risque de sous-estimation pour les indicateurs ESRS E1, E5 et S1.
- Pour Agfa Gevaert, l'information relative aux normes E1, E2, E3 et E5 n'est fournie que pour les sites principaux situés en Belgique. Le ou la réviseure estime qu'une anomalie significative pourrait exister pour les données manquantes des autres sites.

2. Conclusies met voorbehoud

Twee verslagen bevatten een conclusie met voorbehoud, gemotiveerd door gedeeltelijke tekortkomingen die van materieel belang worden beschouwd:

- In het geval van Bpost kon een recent overgenomen dochteronderneming (Staci Group) bepaalde gegevens niet aanleveren, hetgeen een risico op onderschatting inhoudt voor de ESRS-indicatoren E1, E5 en S1.
- Voor Agfa Gevaert wordt de informatie met betrekking tot de E1-, E2-, E3- en E5-standaarden enkel verstrekt voor de belangrijkste vestigingen in België. De bedrijfsrevisor is van oordeel dat er een afwijking van materieel belang zou kunnen bestaan voor de ontbrekende gegevens van de andere vestigingen.

3. Conclusion défavorable

Enfin, le rapport concernant X Fab Silicon Foundries fait état d'une conclusion défavorable, motivée par une non-conformité manifeste aux exigences réglementaires :

- Le conseil d'administration y indique ne pas avoir finalisé l'analyse de double matérialité requise par ESRS 2/IRO-1 et, par conséquent, avoir opté pour un référentiel alternatif (GRI standards), non reconnu par la CSRD.
- En outre, les activités économiques déclarées sous la taxonomie verte (chapitre 6.5) n'ont pas été suffisamment justifiées ni évaluées selon les critères techniques requis.

Le ou la réviseur conclut que le rapport ne respecte pas les exigences de l'article 3: 32/2 du Code des sociétés et des associations et de l'article 8 du Règlement Taxonomie.

Ces premiers rapports d'assurance limitée illustrent la diversité des situations rencontrées par les réviseurs dans la mise en œuvre des exigences de la CSRD. La majorité des conclusions sont sans réserve, parfois assorties d'observations destinées à attirer l'attention sur certains éléments jugés significatifs, sans pour autant remettre en cause la conclusion. Deux conclusions avec réserve témoignent de lacunes localisées ou partielles, notamment en lien avec des données incomplètes ou des limitations de périmètre. Enfin, une conclusion défavorable met en évidence une non-conformité substantielle aux exigences normatives, notamment l'absence d'analyse de double matérialité et le recours à un référentiel non autorisé.

3. Afkeurende conclusie

Ten slotte maakt het verslag over X Fab Silicon Foundries melding van een afkeurende conclusie, gemotiveerd door een kennelijke niet-naleving van de door regelgeving gestelde vereisten:

- De raad van bestuur geeft aan dat hij de door ESRS 2/IRO-1 vereiste dubbele materialiteitsanalyse niet heeft afgerond en daarom heeft gekozen voor een alternatief referentiestelsel (GRI-standaarden), dat niet door de CSRD wordt erkend.
- Bovendien zijn de economische activiteiten die onder de groene taxonomie zijn gerapporteerd (hoofdstuk 6.5) onvoldoende onderbouwd en niet beoordeeld aan de hand van de vereiste technische criteria.

De bedrijfsrevisor concludeert dat het verslag niet voldoet aan de vereisten van artikel 3:32/2 van het Wetboek van vennootschappen en verenigingen en artikel 8 van de Taxonomieverordening.

Deze eerste assurancerapporten met een beperkte mate van zekerheid illustreren de diversiteit van situaties waarmee bedrijfsrevisoren worden geconfronteerd bij de implementatie van de CSRD-vereisten. De meeste conclusies zijn zonder voorbehoud, soms in combinatie met een bijkomende paragraaf die bedoeld is om de aandacht te vestigen op bepaalde aangelegenheden die van materieel belang worden beschouwd, zonder de conclusie zelf ter discussie te stellen. Twee conclusies met voorbehoud wijzen op plaatselijke of gedeeltelijke tekortkomingen, meer bepaald in verband met onvolledige gegevens of beperkingen van het toepassingsgebied. Ten slotte wijst een afkeurende conclusie op een substantiële niet-naleving van de normatieve vereisten, meer bepaald het ontbreken van een dubbele materialiteitsanalyse en het gebruik van een ongeoorloofd referentiestelsel.

LA MAJORITE DES CONCLUSIONS SONT SANS RESERVE, PARFOIS ASSORTIES D'OBSERVATIONS DESTINEES A ATTIRER L'ATTENTION SUR CERTAINS ELEMENTS JUGES SIGNIFICATIFS, SANS POUR AUTANT REMETTRE EN CAUSE LA CONCLUSION.

DE MEESTE CONCLUSIES ZIJN ZONDER VOORBEHOUD, SOMS SAMEN MET OPMERKINGEN DIE BEDOELD ZIJN OM DE AANDACHT TE VESTIGEN OP BEPAALDE AANGELEGENHEDEN DIE VAN MATERIEEL BELANG WORDEN BESCHOUWD, ZONDER DE CONCLUSIE ZELF TER DISCUSSIE TE STELLEN.

C. Autres points

Dans la quasi-totalité des rapports, cette section précise que la mission d'assurance limitée porte uniquement sur l'information de durabilité de l'exercice en cours, et n'inclut pas les données comparatives des années précédentes, ce qui est conforme aux recommandations de l'IRE pour une première mission. Cette section est inexistante dans le rapport Exmar et n'est pas intégrée dans une autre section.

Certains rapports abordent aussi la question de l'interconnectivité entre l'information de durabilité et les états financiers consolidés. Ils rappellent que cette interconnexion relève de la responsabilité du conseil d'administration et qu'aucune conclusion d'assurance n'est formulée à ce sujet, sauf lorsque la vérification du lien entre les deux jeux d'information est explicitement prévue dans le périmètre contractuel. Cette précision est présente lorsque la mission CSRD est assurée par un cabinet différent de celui responsable de l'audit des comptes.

C. Overige aangelegenheden

In bijna alle verslagen wordt in deze sectie gespecificeerd dat de assuranceopdracht met een beperkte mate van zekerheid uitsluitend betrekking heeft op de duurzaamheidsinformatie van het lopende boekjaar en geen ter vergelijking opgenomen informatie van voorgaande boekjaren bevat, hetgeen in overeenstemming is met de IBR-aanbevelingen voor een eerste opdracht. Deze sectie ontbreekt in het verslag van Exmar, noch werd dit elders in het verslag vermeld.

Sommige verslagen behandelen ook de vraag van de onderlinge samenhang tussen duurzaamheidsinformatie en de geconsolideerde financiële overzichten. Zij wijzen erop dat deze onderlinge samenhang onder de verantwoordelijkheid van de raad van bestuur valt en dat hierover geen assuranceconclusie wordt geformuleerd, behalve wanneer de verificatie van het verband tussen beide informatiesets uitdrukkelijk is opgenomen in de contractuele reikwijdte van de opdracht. Deze verduidelijking is opgenomen wanneer de CSRD-opdracht wordt uitgevoerd door een ander kantoor dan het kantoor dat verantwoordelijk is voor de controle van de jaarrekening.

D. Responsabilités de l'organe d'administration relatives à l'établissement de l'information en matière de durabilité

L'ensemble des rapports analysés reprennent fidèlement la formulation et les éléments attendus figurant dans le projet de norme de l'IRE concernant les responsabilités de l'organe d'administration. Toutefois, certaines références précises à des documents internes (notes explicatives, sections spécifiques du rapport de durabilité, etc.) demeurent largement génériques, voire absentes dans quelques cas.

Par ailleurs, cinq rapports n'ajustent pas la formulation standard quant à l'identification de l'organe responsable, laissant subsister la mention générique «[Les personnes constituant le gouvernement d'entreprise] sont responsables de la supervision du processus de publication de l'information en matière de durabilité de la Société». Cela suggère un usage automatique du modèle, sans personnalisation selon la structure de gouvernance de l'entreprise concernée.

E. Limites inhérentes à l'établissement de l'information en matière de durabilité

Tous les rapports abordent les incertitudes liées aux informations prospectives, comme prévu par le projet de norme de l'IRE. Malgré des formulations variées, elles rappellent que les résultats futurs peuvent différer significativement des hypothèses présentées.

En revanche, seuls trois rapports (Cie du Bois Sauvage, Elia Group, Miko) mentionnent également les incertitudes liées à l'interprétation de certains termes juridiques, soulignant que ceux-ci, non définis par la loi, peuvent faire l'objet de lectures divergentes.

D. Verantwoordelijkheden van het bestuursorgaan betreffende het opstellen van de duurzaamheidsinformatie

Met betrekking tot de verantwoordelijkheden van het bestuursorgaan, geven alle geanalyseerde verslagen getrouw de formulering en de in het ontwerp van IBR-norm beoogde aangelegenheden, weer. Sommige specifieke verwijzingen naar interne documenten (toelichtingen, specifieke secties van het duurzaamheidsverslag, enz.) blijven echter grotendeels generiek, of ontbreken zelfs in een aantal gevallen.

Bovendien passen vijf verslagen de standaardformulering niet aan wat betreft de identificatie van het verantwoordelijke orgaan, waardoor de generieke vermelding blijft behouden: "[De met governance belaste personen] zijn verantwoordelijk voor het toezicht op het duurzaamheidsverslaggevingsproces van de Vennootschap". Dit suggereert een automatische toepassing van het model, zonder aanpassing aan de bestuursstructuur van de betrokken onderneming.

E. Inherente beperkingen bij het opstellen van de duurzaamheidsinformatie

Alle verslagen behandelen de onzekerheden die verband houden met toekomstgerichte informatie, zoals voorzien in het ontwerp van IBR-norm. Ondanks uiteenlopende formuleringen wordt telkens gewezen op het feit dat toekomstige resultaten aanzienlijk kunnen afwijken van de gepresenteerde veronderstellingen.

Daarentegen vermelden slechts drie verslagen (Cie du Bois Sauvage, Elia Group, Miko) ook de onzekerheden die verband houden met de interpretatie van bepaalde juridische termen, waarbij wordt beklemtoond dat deze, bij gebrek aan wettelijke definities, vatbaar zijn voor uiteenlopende interpretaties.

F. Résumé des travaux effectués

Dans tous les rapports analysés, les travaux menés par les réviseurs suivent une base commune alignée sur les exigences du projet de norme de l'IRE. Ils comprennent généralement :

- une compréhension des processus de reporting de durabilité de l'entreprise ;
- une vérification de l'inclusion dans l'information en matière de durabilité des informations identifiées par le processus défini par la société ;
- l'évaluation de la conformité de la structure et de l'établissement¹⁴ de l'information en matière de durabilité avec les normes ESRS ;
- des demandes de renseignements et entretiens avec les personnes impliquées dans la collecte ou la validation des données ;
- des procédures analytiques ainsi que des tests substantifs sur un échantillon d'informations ;
- l'examen des hypothèses utilisées pour les estimations et données prospectives ;
- et la compréhension du processus d'identification et de reporting des activités relevant de la taxonomie européenne.

Au-delà du recours aux procédures standards précitées, des différences de profondeur ou de précision apparaissent selon les cabinets :

- Le premier point est parfois enrichi par des mentions d'«inquiries», des cartographies des processus de reporting, des entretiens

¹⁴ Une disparité de formulations subsiste avec l'emploi des termes «préparation», «présentation», «établissement» de manière interchangeable alors qu'une nuance existe entre ces termes.

F. Samenvatting van de uitgevoerde werkzaamheden

In alle geanalyseerde verslagen volgen de door de bedrijfsrevisoren uitgevoerde werkzaamheden een gemeenschappelijke basis die is afgestemd op de vereisten van het ontwerp van IBR-norm. Deze werkzaamheden omvatten doorgaans:

- het verwerven van inzicht in de duurzaamheidsverslaggevingsprocessen van de onderneming;
- het toetsen of de informatie zoals vastgesteld door het door de vennootschap omschreven proces is opgenomen in de duurzaamheidsinformatie;
- het evalueren of de structuur en het opstellen¹⁴ van de duurzaamheidsinformatie overeenstemt met de ESRS;
- het verzoeken om inlichtingen en besprekingen met de personen die betrokken zijn bij het verzamelen of valideren van gegevens;
- het uitvoeren van cijferanalyses en gegevensgerichte assurancewerkzaamheden op basis van een steekproef op geselecteerde informatie;
- het beoordelen van de gehanteerde veronderstellingen voor schattingen en toekomstgerichte gegevens;
- en het verwerven van inzicht in het proces voor het vaststellen en rapporteren van activiteiten die onder de Europese taxonomie vallen.

Naast het gebruikmaken van de bovengenoemde standaardwerkzaamheden zijn er verschillen in diepgang of nauwkeurigheid, afhankelijk van het kantoor:

- Het eerste punt wordt soms aangevuld met vermeldingen van "inquiries", proceskaarten van verslaggevingsprocessen, gerichte

¹⁴ Er blijft een verschil in formuleringen bestaan, waarbij de termen "opstellen" en "weergeven" door elkaar worden gebruikt, terwijl er wel degelijk een nuanceverschil tussen deze termen bestaat.

ciblés, des visites de sites et l'indication des dates exactes des travaux effectués.

- Certains rapports donnent plus de détails sur les tâches liées à la taxonomie : compréhension du processus d'identification des activités éligibles et alignées (chiffre d'affaires, CAPEX, OPEX); évaluation des méthodes, données et conformité aux garanties minimales; évaluation de l'utilisation correcte des modèles requis de reporting sur la taxonomie; rapprochement des informations taxonomiques avec les états financiers consolidés.
- Dans d'autres cas, on note le recours à des tests de détails et des validations sur site dans plusieurs implantations industrielles sondées (en précisant les sites échantillonnés). Ces vérifications concernent les processus de collecte et de calcul des données quantitatives publiées.
- Certains rapports opèrent également un rapprochement des activités économiques avec les justificatifs de contribution substantielle, de non-nuisance et de respect des garanties minimales ou la réconciliation des données de chiffre d'affaires, CAPEX et OPEX avec les informations financières sous-jacentes de l'entreprise.
- Certains rapports mettent l'accent sur le rapprochement entre la déclaration de durabilité et les états financiers, mentionnent les interactions avec les auditeurs de filiales.

Malgré des formulations parfois hétérogènes (ex. «interviews» vs «inquiries»), le contenu des travaux réalisés reste globalement homogène dans sa finalité. Les seules différences notables relèvent du niveau de détail fourni ou des procédures supplémentaires (visites de sites, tests de détails) intégrées selon les politiques internes des cabinets et la complexité des entités auditées qui envoient un signal de plus grande robustesse de la mission d'audit.

besprekingen, bezoeken ter plaatse en de vermelding van de exacte data van de uitgevoerde werkzaamheden.

- Sommige verslagen geven nadere informatie over taxonomiegerelateerde taken: inzicht verworven in het proces voor het vaststellen van in aanmerking komende en afgestemde activiteiten (omzet, kapitaaluitgaven (CapEx), operationele uitgaven (OpEx)); beoordeling van methoden, gegevens en naleving van minimumgaranties; beoordeling van het correcte gebruik van de vereiste verslaggevingsmodellen voor de taxonomie; afstemming van taxonomie-informatie met de geconsolideerde financiële overzichten.
- In andere gevallen wordt gebruik gemaakt van detailcontroles en validaties ter plaatse op verschillende onderzochte industriële vestigingen (met vermelding van de vestigingen waarop een steekproef is getrokken). Deze verificaties hebben betrekking op de processen voor het verzamelen en berekenen van de gerapporteerde kwantitatieve gegevens.
- Sommige verslagen maken ook een aansluiting van de economische activiteiten met de bewijsstukken voor substantiële bijdrage, het niet-schadelijk zijn en het naleven van minimumgaranties of de aansluiting van de omzetgegevens, CapEx en OpEx met de onderliggende financiële informatie van de onderneming.
- Andere verslagen leggen de nadruk op de aansluiting tussen de duurzaamheidsverklaring en de financiële overzichten, en vermelden de interacties met de auditors van dochter-ondernemingen.

Ondanks soms uiteenlopende formuleringen (bijv. "interviews" versus "inquiries"), blijft de inhoud van de uitgevoerde werkzaamheden over het algemeen homogeen qua doelstelling. De enige significante verschillen hebben betrekking op de mate van detaillering die wordt verschaft of op de aanvullende werkzaamheden (bezoeken ter plaatse, detailcontroles) die worden toegepast afhankelijk van de interne beleidslijnen van de kantoren en de complexiteit

LES SEULES DIFFERENCES NOTABLES RELEVANT DU NIVEAU DE DETAIL FOURNI OU DES PROCEDURES SUPPLEMENTAIRES (VISITES DE SITES, TESTS DE DETAILS) INTEGREES SELON LES POLITIQUES INTERNES DES CABINETS ET LA COMPLEXITE DES ENTITES AUDITEES QUI ENVOIENT UN SIGNAL DE PLUS GRANDE ROBUSTESSE DE LA MISSION D'AUDIT.

DE ENIGE SIGNIFICANTE VERSCHILLEN HEBBEN BETREKKING OP DE MATE VAN DETAILLERING DIE WORDT VERSCHAFT OF OP DE AANVULLENDE WERKZAAMHEDEN (BEZOEKEN TER PLAATSE, DETAILCONTROLES) DIE WORDEN TOEGEPAST AFHANKELIJK VAN DE INTERNE BELEIDSLIJNEN VAN DE KANTOREN EN DE COMPLEXITEIT VAN DE GECONTROLEERDE ENTITEITEN, HETGEEN KAN WIJZEN OP EEN ROBUUSTERE UITVOERING VAN DE CONTROLEOPDRACHT.

van de gecontroleerde entiteiten, hetgeen kan wijzen op een robuustere uitvoering van de controleopdracht.

G. Signature du ou de la réviseure

Dans la grande majorité des cas, la mission d'assurance exigée par la CSRD est assurée par le même cabinet que celui responsable de la mission d'audit financier. Seuls KBC Group et Miko font exception. Ces exceptions participent à souligner que la pratique dominante tend vers l'unification des missions plutôt qu'à une dissociation entre les deux.

G. Ondertekening door de bedrijfsrevisor

In de overgrote meerderheid van de gevallen wordt de door de CSRD vereiste assuranceopdracht uitgevoerd door hetzelfde kantoor dat verantwoordelijk is voor de financiële controleopdracht. Enkel KBC Groep en Miko vormen hierop een uitzondering. Deze uitzonderingen beklemtonen dat de gangbare praktijk veeleer neigt naar een uniformering van beide opdrachten dan naar een scheiding ervan.

Dans la majorité des cas, la commissaire responsable de l'audit financier est également responsable de la mission d'assurance CSRD.

Par ailleurs, certaines pratiques spécifiques méritent d'être soulignées :

- Dans certains cas, lorsqu'un même cabinet assure les deux missions, un ou une deuxième réviseur est systématiquement impliquée pour la CSRD, en plus du ou de la commissaire. Ce choix pourrait refléter une culture de prudence, liée à l'incertitude encore élevée entourant les exigences ESG, et vise à garantir la qualité interne des missions.
- Pour la Cie du Bois Sauvage, bien que le cabinet reste le même, la mission CSRD est assurée par un ou une autre réviseur que celui ou celle responsable de l'audit financier.
- Pour Proximus, alors qu'un collège de réviseurs réalise l'audit financier, un ou une seule réviseur s'occupe de la mission d'assurance limitée de la CSRD. Pour l'entreprise DEME, qui compte deux réviseur(e)s financiers (-ères), un ou une seule est désignée pour la CSRD.

Ces pratiques révèlent une diversité d'approches des cabinets dans l'organisation des missions CSRD, influencée par leurs politiques internes, leur évaluation des risques, et dans certains cas, par des circonstances de transition ou de gouvernance propres à l'entreprise audité.

4. Que retenir de ces premiers rapports?

L'analyse des cinquante-trois rapports d'assurance limitée publiés dans le cadre de la première vague CSRD en Belgique révèle une mise en œuvre globalement homogène et

In de meeste gevallen is de commissaris die verantwoordelijk is voor de financiële controle ook verantwoordelijk voor de CSRD-assuranceopdracht.

Bovendien zijn er enkele specifieke praktijken die het vermelden waard zijn:

- In sommige gevallen, wanneer één en hetzelfde kantoor beide opdrachten uitvoert, wordt naast de commissaris systematisch een tweede bedrijfsrevisor ingeschakeld voor de CSRD-opdracht. Deze keuze zou kunnen wijzen op een cultuur van voorzichtigheid, die verband houdt met de nog steeds hoge onzekerheid rond de ESG-vereisten, en is bedoeld ter waarborging van de interne kwaliteit van de opdrachten.
- Voor Cie du Bois Sauvage, hoewel het kantoor hetzelfde blijft, wordt de CSRD-opdracht uitgevoerd door een andere bedrijfsrevisor dan degene die verantwoordelijk is voor de financiële controle.
- Voor Proximus voert een college van bedrijfsrevisoren de financiële controle uit, terwijl slechts één enkele bedrijfsrevisor de CSRD-assuranceopdracht met een beperkte mate van zekerheid uitvoert. Voor de onderneming DEME, waar het bedrijfsrevisorenkantoor door twee revisoren wordt vertegenwoordigd, is er slechts één aangewezen voor de CSRD-opdracht.

Deze praktijken tonen een diversiteit aan benaderingen van de kantoren bij de organisatie van CSRD-opdrachten, beïnvloed door hun interne beleidslijnen, hun risico-inschatting en, in sommige gevallen, door overgangs- of governanceomstandigheden die specifiek zijn voor de gecontroleerde onderneming.

4. Wat te onthouden van deze eerste verslagen?

De analyse van de drieënvijftig assurance-rapporten met een beperkte mate van zekerheid die in het kader van de eerste CSRD-golf in België zijn openbaargemaakt, toont een over

TOUTE TRANSITION
VERS UNE ASSURANCE
RAISONNABLE EXIGERA UNE
MONTEE EN QUALITE ET EN
PERSONNALISATION DES
RAPPORTS.

structurée, avec une majorité de conclusions sans réserve, parfois accompagnées d'observations. Les deux conclusions avec réserve et la conclusion défavorable identifiées pointent des difficultés ciblées, liées soit à des données manquantes, soit à une non-conformité manifeste.

Si la structure des rapports reflète fidèlement le projet de norme de l'IRE, il apparaît toutefois souhaitable que chercheurs et praticiens s'emparent de la réflexion plus large sur l'équilibre entre harmonisation et personnalisation des RC liés à la CSRD, afin de garantir que ces rapports d'assurance limitée instaurent véritablement la confiance dans une information extra-financière qui, avant la CSRD, demeurait très libre et donc sujette à caution. Cette réflexion dépasse le cadre de la présente analyse et devra être poursuivie dans de futurs travaux académiques et débats professionnels.

Cette première vague, concentrée autour d'un nombre limité de cabinets, met en lumière des différences dans l'appropriation de ce nouvel exercice. Toute transition vers une assurance raisonnable exigera une montée en qualité et en personnalisation des rapports. Un encadrement normatif clair, mais non figé sera déterminant pour accompagner cette évolution.

ELKE OVERGANG NAAR
EEN REDELIJKE MATE
VAN ZEKERHEID ZAL EEN
KWALITEITSVERBETERING EN
EEN GROTERE AANPASSING VAN
DE VERSLAGEN VEREISEN.

het algemeen homogene en gestructureerde implementatie, met een meerderheid van conclusies zonder voorbehoud, soms samen met opmerkingen. De twee conclusies met voorbehoud en de afkeurende conclusie wijzen op gerichte problemen, die verband houden met ontbrekende gegevens of kennelijke niet-naleving.

Hoewel de structuur van de verslagen een getrouwe weergave is van het ontwerp van IBR-norm, lijkt het toch wenselijk dat onderzoekers en beroepsbeoefenaars zich buigen over een bredere reflectie over het evenwicht tussen harmonisering en aanpassing van de CSRD-gerelateerde VC's, om ervoor te zorgen dat deze assurancerapporten met een beperkte mate van zekerheid daadwerkelijk vertrouwen wekken in deze extra-financiële informatie die, vóór de invoering van de CSRD, vrijblijvend was en dus voorzichtig diende gebruikt te worden. Deze reflectie valt buiten het kader van deze analyse en zal moeten worden voortgezet in toekomstige academische werken en professionele debatten.

Deze eerste verslagen die door een beperkt aantal kantoren werden verstrekt, brengt verschillen aan het licht in de manier waarop de bedrijfsrevisoren zich deze nieuwe rapporteringsverplichting eigen hebben gemaakt. Elke overgang naar een redelijke mate van zekerheid zal een kwaliteitsverbetering en een grotere aanpassing van de verslagen vereisen. Een duidelijk, maar niet al te stringent vastgelegd normatief kader zal bepalend zijn om deze ontwikkeling te ondersteunen.